

OTPOR MONOLITIZMU U KOMUNISTIČKOM POKRETU I VANBLOKOVSKA POLITIKA JUGOSLAVIJE

Obnovu diplomatskih odnosa između Jugoslavije i SSSR-a razmenom ambasadora sledile su i ostale socijalističke zemlje, uz nejednako raspoloženje, s tim što su Albanija i Bugarska pokazivale najveću suzdržanost. Otvarao se i put za sređivanje odnosa koji su od 1948. do 1953. protekli u znaku političko-ideološkog, ekonomskog i vojnog pritiska SSSR-a i ostalih socijalističkih zemalja na Jugoslaviju i njenu nezavisnost. Sređivanje odnosa predložio je CK KPSS juna 1954, priznajući da u Jugoslaviji postoji socijalizam. Sovjetska ponuda za normalizaciju odnosa usledila je posle isključenja M. Đilasa iz Izvršnog komiteta CK SKJ, mada je on decembra 1953. bio jednoglasno izabran za predsednika Savezne narodne skupštine. KPJ je prihvatila normalizaciju odnosa sa SSSR-om kao socijalističkom zemljom. Iz posete sovjetske delegacije sa Nikitom Sergejevičem Hruščovom na čelu, maja/juna 1955. proistekla je poznata Beogradska deklaracija, a polovinom iduće godine, prilikom Titovog boravka u SSSR-u moskovska Izjava o međupartijskim odnosima. Ova poslednja je posebno naglašavala različitost puteva u izgradnji socijalizma. Prilikom ukidanja Informbiroa 1956. obelodanjene su „ozbiljne greške“ ove organizacije, među kojima i „greške“ na račun Jugoslavije koje su u prvo vreme pripisivane šefu NKVD Lavrentiju Beriji, ali uloga ove mračne organizacije u komunističkom pokretu nije bila do kraja objašnjena. Koliko ukidanje IB nije bilo praćeno temeljitom analizom i ocenom ove organizacije svedoči i formulacija o njenoj pozitivnoj ulozi u razvoju i jačanju „bratskih veza“ i u oblasti razmene iskustava između komunističkih i radničkih partija. Jugoslovensko-sovjetski odnosi — međudržavni i međupartijski — nastavili su da se razvijaju i narednih godina u znaku protivurečnosti, koje su se manifestovale u vidu sukoba, nepoverenja, pre-

kida, propagandnih napada, raskida ekonomskih ugovora. Uzrok ovakvom razvoju odnosa nalazio se u težnji Jugoslavije da nastavi svoju nezavisnu politiku aktivne miroljubive koegzistencije, protiv monolitizma u međunarodnom komunističkom pokretu, nasuprot sovjetskim pretenzijama da je uvedu u lager 1 sprovedu visok stepen centralizacije u komunističkom pokretu preko svetskih savetovanja komunističkih partija. Saradnja SKJ postajala je u međuvremenu sve raznovrsnija, obuhvatajući pored komunističkih partija i socijaldemokratske partije, progresivne pokrete i organizacije, kao i nacionaloslobodilačke pokrete. Sem SKJ, međunarodnu aktivnost ostvarivale su i druge društveno-političke organizacije Jugoslavije.

Međunarodni položaj Jugoslavije i njenu spoljnopolitičku orijentaciju karakterisalo je — još iz vremena političke i ekonomske blokade s Istoka — razvijanje odnosa sa susednim (Grčka, Austrija, Italija) i zemljama Zapadne Evrope, te sa SAD, na principima poštovanja nezavisnosti i nemešanja u unutrašnje poslove Jugoslavije. Od 1949. Jugoslavija je aktivno sudelovala u radu Organizacije ujedinjenih nacija. Spoljnopolitički položaj Jugoslavije je krajem 1949. karakterisao hladni rat koji je SSSR vodio protiv Jugoslavije. Kardelj kaže da su Sovjeti protiv Jugoslavije primenili sva sredstva, sem što nisu zaratili. Na Četvrtom zasedanju OUN, Sovjeti su gradili mir među velikim silama samo da se ne bi dovodile u pitanje sfere uticaja. Jugoslavija je bila svesna da je „imperijalistički sistem“ toliko oslabio u ratu da ne može frontalno ratovati protiv socijalističkog sistema i pri tom koristiti pojave suprotnosti, kao što je i Jugoslavija koristila suprotnosti imperijalističkog sistema. Pored ovoga, Kardelj je razvijao i sledeće elemente svetske politike i Jugoslavije u njenom kontekstu: zapadne sile brane Jugoslaviju od socijalističkog pritiska koristeći to u propagandne svrhe (o agresiji, unutrašnjem mešanju, itd.); po njemu, ove sile su se plašile ujedinjenja SSSR-a i Kine; antikomunizam nije više parola SAD već borba protiv „sovjetskog imperijalizma“ pod maskom komunizma (mi se ne mešamo u unutrašnji život ako narod želi komunizam, već smo protiv komunizma koji je oruđe sovjetskog komunizma). Ova Kardejeva zapažanja su se u nekim aspektima podudarala s američkim prilazom Jugoslaviji posle pojave Rezolucije IB. Dok je Informbiro širio propagandu o pomoći u oružju koju SAD i druge zapadne države daju Jugoslaviji, dotle jugoslovensko

rukovodstvo nije bilo ni spremno da ovu pomoć primi, vodeći računa o kontraproduktivnom efektu u zemlji i u socijalističkom bloku. Tito je znao za snagu primera sopstvene odbrane i pouzdanja u vlastite snage, i nije hteo tražiti oružje, svestan da još nije sazrela situacija. Polovinom 1951, na Četvrtom plenumu CK KPJ, Tito je posle konstatacije da Jugoslavija nema vlastitu industriju i da je SSSR otkazao sve porudžbine, izneo neke stavove koji su označavali jugoslovensku politiku u ovom pitanju: 1) pomoć može biti „besplatna“ i bez ikakvih uslova; 2) Italijani, Francuzi i Englezi smatraju da Jugoslaviji nije potrebno teško oružje, već da ona treba da vodi gerilski rat; 3) prestalo je obaziranje na to šta će reći IB, te da će Jugoslavija „sada uzeti ono za što su nas optužili“; 4) na Zapadu se govorilo: „Oni su se posvadili s Rusima i sa Rusima ne mogu više natrag, jer ih čeka Sibir da ih tamo strpaju i sada je došlo vrijeme da se njima može dati oružje, jer se i oni boje Rusa.“ Jugoslavija je u svetskoj politici odbrane svoje pozicije polazila i od porasta jugoslovenskog uticaja, jer je Kominform gubio uticaj u progresivnom pokretu, uživajući podršku samo birokratizovanih vrhova komunističkih partija. Činjenica je, međutim, da je čitav komunistički svet ostao magijski prikovan za Staljina i ekskomunikaciju jugoslovenskih komunista. Edvard Kardelj je krajem 1949. izvukao određene zaključke iz analize međunarodnog položaja Jugoslavije, dajući pred plenumom CK KPJ istovremeno operative direktive jugoslovenskoj spoljnoj politici. Zaključci su polazili od toga da „imperijalistički svet“ ne može da pregazi Jugoslaviju, a ne sme ni da trguje na njen račun; da je otežan i položaj SSSR-a, jer u toj situaciji odnos prema Jugoslaviji nije bio samo jugoslovensko-sovjetski odnos već međunarodni problem (praktično internacionalizovan); da Jugoslavija smeta sovjetskoj hegemoniji politikom samostalnosti kao negacijom svake hegemonije; da je jugoslovenska bitka za nezavisnost najveća bitka za socijalizam i da Jugoslavija mora znati da manevriše u međunarodnim suprotnostima. Trebalo je iskoristiti postojeće suprotnosti i neutralisati zapadni svet, ali mu i onemogućiti da trguje sa SSSR-om na jugoslovenski račun; trgovati s velikim zapadnim zemljama, ali i s malim. Tito je imao u vidu 1948. godinu: „Iskustvo na Istoku treba da nam bude pouka“, pri čemu misli na jednostranu orijentaciju Jugoslavije do 1948, na SSSR i zemlje tzv. narodne demokratije.

Iz ovakvih opštih određenja proizlazile su i konkretne obaveze spoljne politike: popravljanje odnosa s Italijom, nalaženjem „ekonomskih kanala“; odbačena je ideja o internacionalnom statusu Trsta s guvernerom, u ime sporazuma koji bi Jugoslaviji dao ono što maksimalno može dobiti; Amerikanci su sugerisali Kardelju da se Jugoslavija sporazume sa Grčkom, što je ovoj bilo nemoguće dok je na vlasti Caldaris. Zahtevala se i borba za javno mnjenje u svetu i socijaliste, uključujući, jednom rečju, suzbijanje sektaštva i jačanje vojske.

Jugoslovenski državnici i političari nastavljali su da istupaju protiv blokovske podele sveta, ideoloških diskriminacija u međudržavnim odnosima i hegemonije velikih nad malim državama. Edvard Kardelj govorio je 1950. u prilog „demokratske borbe za svet slobodnih i ravnopravnih naroda“. Među negativnim tendencijama u međunarodnim odnosima navodio je: pokušaje da se OUN pretvore u propagandnu tribinu; pretvaranje OUN u nadnacionalnu („supranacionalizam“) organizaciju; podređivanje malih država volji velikih u OUN; „ekonomsko razdvajanje sveta na istočni i zapadni tabor“. Kardelj je ispravio raniju jugoslovensku tezu o sukobu reakcionarnih i demokratskih snaga u smislu podele na front „snaga demokratije i socijalizma u svakoj zemlji i u međunarodnom okviru“, naglašavanjem da se sudbina socijalizma rešava na njegovom „sopstvenom tlu“, to jest „preko specifičnih suprotnosti koje su karakteristične za prelaznu fazu socijalističkog društva“. Prema mišljenju Jadranke Jovanović, do prve organizovane manifestacije vanblokovskih zemalja došlo je za vreme korejskog rata, 1950, kada su Jugoslavija, Indija, Liban, Saudijska Arabija i Jemen glasali u Generalnoj skupštini OUN protiv prelaska trupa OUN preko 38. paralele, a Indonezija se uzdržala. Bliži odnosi Jugoslavije s Indijom i Egiptom izgrađivali su se dok su ove tri zemlje bile članice Saveta bezbednosti. Tito je aprila 1950. izrazio nameru jugoslovenske vlade da u OUN brani „prava malih ili kolonijalnih naroda na slobodu i nezavisnost, tj. da sami odlučuju o svojoj sudbini“. Istovremeno je osudio stvaranje blokova i interesnih sfera, koji „predstavljaju latentnu opasnost od ratnih sukoba i katastrofa za čovečanstvo“. Krajem 1952. jugoslovenski diplomati dobijaju instrukcije da pojačaju dodire s predstavnicima zemalja Azije i Afrike koje imaju slična shvatanja o karakteru međunarodnih odnosa. Prema američkom istoričaru A. Rubinštajnu, indijski delegat u

OUN Benegal Rau rekao je Alešu Bebleru da je predsednik indijske vlade Nehru u parlamentu predložio „politiku nesvrstavanja, koja ne bi bila ni negativna ni pasivna politika“. Tito je, februara 1950, pomenuo pojam „aktivna neutralnost“ ističući, među načelima, ova: borbu protiv agresivnog rata i politike interesnih sfera; suprotstavljanje mešanju u unutrašnje poslove i pretvaranju progresivnih oslobodilačkih pokreta „u instrumente velikih sila“; „očuvanje dobrosusedskih odnosa“; „svestrano razvijanje miroljubive ekonomske, političke i kulturne saradnje i demokratskih međunarodnih odnosa na osnovu ravnopravnosti i razumevanja“. Ova načela miroljubive koegzistencije uglavnom će se naći u Ugovoru NR Kine i Indije iz 1954. godine (poznata pod naslovom *Panch-shila*). Analize istraživača pokazuju da je Tito pomenuo pojam „aktivne miroljubive koegzistencije“ krajem 1954. godine. U praktičnom istupanju Jugoslavije od 1949. ova politika je već nalazila izraz u svojim embrionalnim oblicima. Oko okončanja rata u Koreji stvaralo se u OUN „jezgro zemalja“ koje su kasnije postale prve „učesnice pokreta nesvrstanih“. U toku borbe za očuvanje nezavisnosti Jugoslavija je sređivala odnose sa susednim, drugim zapadnim i vanevropskim zemljama, granajući svoje međunarodne veze, probijajući blokadu socijalističkih zemalja i stvarajući pretpostavke za uključivanje u svetsko tržište. Krajem 1953. imala je u inostranstvu 49 ambasada, pet specijalnih misija i 13 generalnih konzulata. Već tada je uspostavila ekonomske veze s Brazilom, Burmom, Cejlonom, Etiopijom, Grčkom, Indijom, Indonezijom, Izraelom, Japanom, Libanom, Meksikom, Pakistanom, Paragvajem, Peruom, Sirijom i Tajlandom. Kroz ove odnose i kasnije aktivnosti Jugoslavije u međunarodnim odnosima utemeljivala se politika nesvrstivosti.

Nezavisno od sređivanja odnosa s Jugoslavijom i od proklamovanih načela u Beogradskoj i Moskovskoj deklaraciji, Sovjetski Savez je Jugoslaviji prilazio sa stanovišta blokofske politike, ne prihvatajući suštinu njenog „odmetništva“ kao težnju za samostalnom orijentacijom i očuvanjem nezavisnosti. Jugoslavija je, načelno i u praksi, odbacivala „vazalski odnos“ i borila se za autonoman unutrašnji razvitak i državni identitet u međunarodnoj zajednici. Samim tim su i jugoslovensko-sovjetski odnosi od 1955. do 1961. bili manje-više incidentni. Jedna strana je čuvala nezavisnost, a druga nastojala na njenom

„prestrojavanju" i uključivanju u lager. Iz jugoslovenskog stava proizlazilo je odbacivanje „centra" u komunističkom pokretu, odnosno monolitnog nastupanja svih komunističkih partija prema direktivama jedne, a iz sovjetskog shvatanje nacionalnooslobodilačkih pokreta kao antikapitalističke rezerve i „pomoćnih odreda" u borbi za socijalizam. Staljinova smrt i „pokopavanje" Informbiroa nisu mogli da izmire ove dve dijametralno različite koncepcije, dovodeći do novih sukoba između KPSS i SKJ u vezi s karakterom odnosa u međunarodnom komunističkom i radničkom pokretu i načinom ostvarivanja jedinstva akcije. Postavljalo se sledeće pitanje: da li će saradnja teći u znaku postojanja jednog centra, jedne generalne linije i jedne idejno-političke platforme, ili u znaku samostalnog nastupanja revolucionarnih snaga i jedinstva koje bi izrastalo iz njihovih vlastitih strateških procena. Otpor destalinizaciji u SSSR-u — koji je u sovjetskom rukovodstvu nosila konzervativna grupa Molotova, Maljenkova i Kaganoviča, razbijena 1957 — te burni događaji u istočnom Berlinu 1953, Mađarskoj i Poljskoj u jesen 1956, osobito ustanak poznanjskih radnika u junu iste godine, podsticali su staljinističke snage da insistiraju na obnovi ideje o ideološko-političkoj monolitnosti u međunarodnom komunističkom pokretu.

Na kraju rada XX kongresa KPSS, februara 1956, Nikita Hruščov je pročitao tajni referat u kome je osudio Staljina i njegov način vladavine. Takav razvoj događaja u SSSR-u, označen kao destalinizacija, bez obzira na postojanje i otpor konzervativnog jezgra sa Molotovom na čelu, uticao je i na Jugoslaviju da smelije priđe programskom uopštavanju iskustva stečenog u razvoju tokom poslednjih godina. U Titovom pismu XX kongresu KPSS bilo je izraženo zadovoljstvo zbog postepenog i neprekidnog poboljšanja odnosa između Jugoslavije i SSSR-a. Edvard Kardelj je u XX kongresu video prelom u politici koju je vodio Staljin. Smatrao je da su u SSSR-u staljinističke snage „gurnute u stranu". Kongres se, po njemu, deklarirao za mir i koegzistenciju. Hruščov je dostavio svoj tajni referat CK KPJ i on je pročitao na zatvorenom skupu ovog tela. Jugoslovenski rukovodioci su dosta optimistički shvatali procese u SSSR-u, bez analitičkog udubljenja, uvereni da Sovjetima ništa drugo ne preostaje nego da krenu putem koji su prokrčili Jugosloveni. Kardelj je ipak smatrao da Hruščov nije mogao „da ide dalje nego što je išao". Uticaj Jugoslavije i njenih diplomatskih

predstavnik u SSSR-u nije bio nikada toliko velik kao u doba Hruščova. Izvanredna istorijska svedočanstva o tome ostavio je jugoslovenski ambasador Veljko Mićunović u svojim *Moskovskim godinama*.

Događaji u Mađarskoj privremeno su prekinuli razvoj odnosa Jugoslavije sa SSSR-om i drugim socijalističkim državama. Demonstracije u Budimpešti protiv politike Maćaša Rakošija, 23. oktobra 1956, prerasle su u oružane borbe, u kojima su revolt radnika protiv staljinističkog režima iskoristile „reakcionarne snage“. Sovjetske trupe su 24. oktobra intervenisale u mađarskom glavnom gradu, ali su zatim povučene iz njega. Delovanje kontrarevolucionarnih snaga izazvalo je drugu sovjetsku intervenciju. Predsednik Tito je, govoreći u Puli 11. novembra, označio prvu sovjetsku intervenciju kao nepotrebnu, a drugu kao „nužnu“ pred alternativom „pokolja“ i „građanskog rata“, odnosno mešanja Zapada i ponovnog dolaska hortijevaca na vlast. Jugoslavija se izjasnila za pomoć „radničko-seljačkoj vladi“ Janoša Kadara i povlačenje sovjetskih trupa posle sređivanja prilika u Mađarskoj. Jugoslovenska vlada usprotivila se iskorišćavanju tih tragičnih događaja u političke svrhe i iznošenju „mađarskog slučaja“ pred Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija. Staljinističke snage napadale su Jugoslaviju za podstrekavanje nemira u Mađarskoj. Davanje azila bivšem predsedniku mađarske vlade Imreu Nađu i njegovim saradnicima u Jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti još više je zateglo odnose Jugoslavije s drugim socijalističkim zemljama. Nađ i njegovi saradnici napustili su Ambasadu FNRJ 22. novembra 1956, pošto im je prethodno vlada Janoša Kadara garantovala bezbednost; ali, uprkos tim garantijama, bivši predsednik je kasnije pogubljen.

Do ponovnog susreta između predstavnika Jugoslavije i SSSR-a, predsednika Tita i Hruščova, kojem je prisustvovao i Edvard Kardelj, došlo je 12. avgusta 1957. u blizini Bukurešta, posle obračuna sa staljinističkim jezgrom u KPSS. Tom prilikom razmotreni su sovjetsko-jugoslovenski odnosi i potvrđena aktuelnost Beogradske i Moskovske deklaracije. Obnova sovjetsko-jugoslovenskih odnosa pozitivno je uticala i na odnose Jugoslavije s drugim socijalističkim državama i komunističkim partijama. Savez komunista je još 1956. uspostavio odnose s komunističkim partijama Italije i Francuske. Septembra 1957. Jugoslaviju je posetio Vladislav Gomulka, sekretar CK Poljske

ujedinjene radničke partije. Ovoj poseti prethodila je poseta predsednika Demokratske Republike Vijetnama Ho Ši Mina, početkom avgusta, čiji je zahtev za ujedinjenje Severnog i Južnog Vijetnama dobio jugoslovensku podršku. Polovinom te godine Jugoslavija je razmenila ambasadore s NR Mongolijom.

Razvoj jugoslovenskih odnosa sa socijalističkim državama usporen je novembra 1957, posle Savetovanja komunističkih i radničkih partija u Moskvi, na kojem su stavovi SKJ proglašeni za revizionističke. Prisustvujući proslavi 40-godišnjice oktobarske revolucije u sovjetskom glavnom gradu, predstavnici 64 partije usvojili su Manifest mira, koji su potpisali i predstavnici SKJ. U Moskvi je istovremeno potpisana Deklaracija 12 komunističkih i radničkih partija socijalističkih zemalja, koja je počivala na principu monolitnosti u ime „viših interesa“ socijalizma, izjednačavajući ovaj princip sa socijalističkim blokom. Jugoslovenska državno-partijska delegacija — u kojoj su se nalazili Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Veljko Vlahović i Uglješa Danilović — odbila je da potpiše Deklaraciju, čija je sadržina protivurečila koncepciji SKJ da se socijalizam u svetu ne razvija isključivo unutar granica socijalističkih zemalja. Tada je, po Kardeljevom sećanju, trebalo izdržati teški Hruščovljev pritisak. Jugoslovenski komunisti optuživani su da ne vode klasnu politiku, već da se „vrte“ između dva bloka; Hruščov je govorio da nema socijalizma bez lagera, da je socijalizam četa koja mora imati komandira, da SKJ krši međunarodnu solidarnost. Nasuprot tome, Jugosloveni su objašnjavali da je u pitanju politika a ne taktika, istupanje protiv podele sveta na blokove. Stav delegacije SKJ poslužio je KPSS kao povod za novu antijugoslovensku kampanju. Sovjeti su bili nezadovoljni i Nacrtom Programa SKJ, koji je u Jugoslaviji iznet na javnu diskusiju. Taj dokument je podvrgnut oštroj kritici u štampi socijalističkih država. Ideološko-politički napadi odrazili su se na sferu međudržavnih odnosa. Sovjetska vlada je maja 1958. obavestila vladu FNRJ da otkazuje investicione sporazume iz 1956. Socijalističke države smanjile su robnu razmenu s Jugoslavijom, otkazale ugovorne obaveze o izgradnji njene aluminijumske industrije i počele da obustavljaju razmenu iskustava u oblasti naučno-tehničke saradnje.

Iako je jugoslovenska vlada priznala Narodnu Republiku Kinu oktobra 1949, diplomatski odnosi između dve zemlje uspostavljeni su tek januara 1955. Jugoslavija se, nezavisno od

kineskog stava prema KPJ u vreme napada Informbiroa, zalagala za prijem Kine u Ujedinjene nacije, rukovođena željom za univerzalizacijom svetske organizacije. Kinesko rukovodstvo je posle obnove diplomatskih odnosa, „način na koji je 1948—1949. tretirana jugoslovenska situacija" od Informbiroa, ocenilo kao grešku. Jugoslavija i Kina razmenile su političke, ekonomske i druge delegacije, a predstavnici SKJ prisustvovali su Osmom kongresu KP Kine. Maja 1958, međutim, organ KP Kine *Ženmin žibao* napao je SKJ u članku „Moderni revizionizam se mora kritikovati". Kao formalan povod za ovaj zaokret poslužili su Program SKJ i nepotpisivanje Deklaracije komunističkih partija u Moskvi novembra 1957. Protiv Jugoslavije su obnovljeni napadi iz vremena Informbiroa. Iz Beograda je povučen kineski ambasador Vu Šijučuan, a iz Pekinga jugoslovenski ambasador Vladimir Popović.

Kina je imala pretenzije da postane svetski ideološko-politički centar komunističkog pokreta, jer se „centar revolucije" navodno pomerio „dalje na Istok". Ostvarujući ovu ideju, KP Kine je nastojala da dobije što veći uticaj u zemljama „trećeg sveta", da nametne svoj uticaj progresivnim i drugim nacionalnooslobodilačkim pokretima, da privuče na svoju stranu neke partije (recimo, albansku) i stvori svoje frakcije u drugim partijama. Kineska koncepcija je počivala na prevazi nasilnog puta, zapravo sadržavala ideju o neizbežnosti i progresivnosti rata. Kineski komunisti su u takvim prilazima videli klasnu borbu na najširem internacionalnom planu. Pre nego što je sovjetsko-kineski spor postao javan, Kardelj je u knjizi *Socijalizam i rat* (1960) dao kritiku ekstremnog kineskog shvatanja.

Novo međunarodno savetovanje komunističkih i radničkih partija (Savetovanje 81 partije) u Moskvi krajem 1960. donelo je Izjavu, u kojoj je oštro napadnuta i Jugoslavija i Apel narodima sveta. Komunističke partije, kaže se u Izjavi, jedno-dušno su osudile jugoslovensku „varijantu međunarodnog oportunitizma". Rukovodioci SKJ, „koji su izdali i proglasili zastarelim marksizam-lenjinizam, suprotstavili su Moskovskoj deklaraciji od 1957. godine svoj antilenjinstički revizionistički program, suprotstavili su SKJ celom međunarodnom komunističkom pokretu, odvojili svoju zemlju od socijalističkog lagersa i doveli je u položaj zavisnosti od tzv. 'pomoći' američkih i drugih imperijalista i samim tim izložili opasnosti revolucionarne tekovine koje je izvojevaio jugoslovenski narod u heroj-

skoj borbi". Obnavljanjem napada na Jugoslaviju Sovjetski Savez je pokušavao da sačuva jedinstvo međunarodnog komunističkog pokreta u vreme kada je ono već bilo ozbiljno napuklo usled pogoršavanja odnosa između Kine i ostalih socijalističkih država, sem Albanije, koje su podržavale i sledile politiku SSSR-a. Kineski komunisti proglasili su sovjetsko rukovodstvo za revizionističko. Rascep je bio otvoren i nije se mogao otkloniti žrtvovanjem Jugoslavije.

Izvršni komitet CK SKJ, u želji da ograniči negativne posledice ovog napada, sveo je svoju reakciju na najmanju moguću meru. Posle objavljivanja Izjave, kampanja protiv Jugoslavije se nastavila i pooštrila, ne samo u NR Kini i Albaniji već i Sovjetskom Savezu i nekim drugim zemljama i partijama. Suočen s takvim razvojem događaja, Izvršni komitet odlučio je da objavi referat koji je Veljko Vlahović podneo na njegovoj proširenoj sednici 10. februara 1960. Za rukovodstvo SKJ nije se toliko radilo o Jugoslaviji koliko o gledanju na probleme razvitka socijalizma u celini. Radničkom pokretu se nisu mogli nametati arbitri niti bilo kakvi oblici hegemonizma. Izvršni komitet je konstatovao da se SKJ ne „ograđuje“ od komunističkih partija, već da se neke od njih „ograđuju“ od njega.

Kampanju protiv Jugoslavije naročito je aktivno vodila albanska partija, koja je posle Staljinove smrti najsporije prihvatila proces normalizacije odnosa s Jugoslavijom. Na Četvrtom kongresu Partije rada Albanije februara meseca 1961. Enver Hodža je napao Jugoslaviju da je s Grčkom i američkom Šestom flotom „pripremala zaverenički prevrat u Albaniji“. Zbog albanske neprijateljske politike, koja se „sve više razvija u pravcu krajnjeg zaoštavanja“, vlada FNRJ je aprila 1961. objavila *Belu knjigu* o albansko-jugoslovenskim odnosima 1948–1961. godine i „nemiroljubivoj politici vlade NR Albanije“.

Dugo tinjajući sukob između KPSS i KP Kine buknuo je 1961. Napadajući KPSS, kineska partija je na nišan uzela i SKJ. Punu podršku kineskom stavu dala je Partija rada Albanije. KP Kine je u rascepu koji je nastao u komunističkom pokretu pokušavala da privoli druge partije na podršku ili da u njima stvori prokineske struje, te da proširi svoj uticaj na „zemlje u razvoju“ i progresivne pokrete Azije, Afrike i Latinske Amerike.

Peti plenum CK SKJ, održan maja 1963, analizirao je kineske napade na Jugoslaviju i osudio pravljenje kompromisa u komunističkom i radničkom pokretu na račun drugih partija. Prema Titovim rečima, razmimoilaženja oko pitanja rata i mira i aktivne miroljubive koegzistencije odražavala su razlike između dogmatskih i progresivnih snaga.

U kampanji protiv Jugoslavije rukovodstvo bugarske partije i države poricalo je makedonsku nacionalnu individualnost. Duh nacionalne politike iz dimitrovljevskog perioda otvoreno je izneveravan. Pirinskim Makedoncima uskraćena su nacionalna prava, a Makedonija je tretirana kao „geografski pojam“, kao teritorija bez prošlosti, istorije, nacionalnih obeležja, samosvojne kulture i jezika.

Antijugoslovenska kampanja bila je, međutim, kratkog daha. Ona je izražavala otpor konzervativnih snaga u komunističkom pokretu destalinizaciji, nezavisnoj politici i samoupravljanju. Kroz napade na Jugoslaviju prelamali su se i sukobljeni interesi KPSS i KP Kine. Ova kampanja pala je u vreme pogoršanih odnosa između Istoka i Zapada zbog neuspeha pariške četvorne konferencije na vrhu maja 1960. Jugoslavija se nije kolebala u odbrani osnova svoje spoljne politike i samoupravnog razvitka. Prva konferencija nesvrstanih zemalja u Beogradu septembra 1961. godine doprinela je da se potvrdi politika ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje poslove drugih država. Na drugoj strani, u socijalističkim zemljama se, uprkos žilavom otporu, nije više mogao zaustaviti proces oslobađanja od najgrubljih formi i sadržaja staljinističke vladavine. Tako je već u drugoj polovini 1962. došlo do obnavljanja odnosa između rukovodilaca SSSR-a i Jugoslavije: Tito je decembra 1962. boravio u Moskvi, a Hruščov avgusta/septembra 1963. u Jugoslaviji.

Narastanje snaga socijalizma u svetu, s promenom objektivnih uslova, nije moglo da ne utiče i na probijanje novih pogleda o međudržavnoj saradnji i odnosima u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu. SKJ se već više od jedne decenije nalazio usamljen u prvom frontu borbe za ravnopravne odnose među državama i partijama. Svojom borbom se suprotstavljao identifikaciji staljinizma i socijalizma. Antisektaški se postavljao u međunarodnoj saradnji, odbacujući staljinističko predubedenje o socijaldemokratiji kao savezniku „kapitala“ i konzervativno shvatanje nacionalnooslobodilačkih pokreta kao

rezervne snage u revolucionarnom procesu menjanja sveta na socijalističkim osnovama. U skladu sa svojim mogućnostima, jugoslovenski komunisti davali su podršku dekolonizaciji, odnosno afirmaciji novih nezavisnih država Azije i Afrike, njihovoj borbi za samostalan unutrašnji razvitak i suvereno međunarodno ponašanje, otkrivajući u njima ogromnu revolucionarnu energiju, koja je radikalno menjala strukturu sveta. Sa socijalističkim snagama u razvijenim kapitalističkim zemljama, „zemlje u razvoju“ i antikolonijalne snage bile su — za SKJ — aktivni učesnici u borbi za socijalizam kao svetski proces. Izjašnjavanjem za otvorenu i svestranu saradnju sa svim demokratskim državama i naprednim pokretima, jugoslovenski komunisti su odbacivali staljinističku isključivost i izolacionizam. Zalaganjem za solidarnost jednakih i ravnopravnih subjekata osujećivali su hegemonizam kamufliran proleterskim internacionalizmom. Pomažući antidogmatske snage u komunističkom pokretu, SKJ se borio protiv nasleđa i prakse staljinizma, što je smatrao svojom internacionalnom obavezom. Nije se zadovoljavao odbacivanjem i osudom „državobirokratskih odnosa“ među komunističkim partijama i socijalističkim državama, već i ulagao napore za uvođenje novog tipa međunarodne saradnje, u čijoj je osnovi ležala ravnopravnost svih subjekata, nezavisno od njihove snage u međunarodnoj zajednici: ekonomskih i vojnih potencijala, teritorijalnih razmera i demografskih pokazatelja. Borba jugoslovenskih komunista za mir bila je motivisana shvatanjem da je on nerazdvojno povezan s perspektivom širenja socijalizma kao svetskog procesa. SKJ je davao političku i moralnu potporu svim progresivnim snagama kojima je pretila opasnost od ekspanzije imperijalizma ili od nametanja tuđe volje u ime ideološkog jedinstva i drugih „viših ciljeva“. U teoriji i praksi jugoslovenski komunisti nisu razdvajali proleterski internacionalizam i koegzistenciju kao dva principa, s tim što bi prvi važio za regulisanje odnosa među zemljama istog društveno-ekonomskog uređenja i ideologije, a drugi za regulisanje saradnje između zemalja različitih sistema. Jugoslovenski komunisti su ovaj dualizam, određen političkim motivima, prevazilazili istovetnim pristupom svima zemljama i pokretima, nezavisno od njihove društvene suštine.

Normalizovanjem odnosa sa socijalističkim državama 1953—1956, Jugoslavija nije prestajala da radi na unapređivanju veza s drugim susednim, kao i sa zapadnoevropskim, azijskim,

JUGOSLAVIJA U KOMUNISTIČKOM
POKRETU I FRONTU NESVRSTANOSTI,
MEĐUNARODNI ODNOSI

60. NA IV PLENARNOM ZASEDANJU SK KPJ 3. I 5. VI '951. U BEOGRADU RASPRAVLJANO JE O NEKIM TEORIJSKIM PITANJIMA RADA U PARTIJI

61. VREME BEZ INFORMBIROA: TITO, HRUŠČOV I MIKOJAN

Centralni Komitet Komunističke
Partije Socijalnog Saveza ..
Dnevu Hruščevu

Primite smovane pismo od 24. marta
1955 g. Pošto postoji ne obo strah
želja za da se bije sudjelovanje i
publikacija. ^{U ovom izveštju, koji drži}
^{između ostalog, rečenice: "nepoštenu elementarnu"}
rečenicu koja sprečava da se pristupi
razgovoru na najvišim nivouji
to predlažemo da se sastanak odredi
između 10 i 14 maja g. Ako smatrate
da treba odrediti neki drugi datum
onda vas molimo da nam javite
kako bi mogli ^{to} uskladiti sa našim
drugim obavezanim poslovanjem.

U slučaju predlog da se sastanak
odredi ili na Dnevni, na laiti ili, ako
ste saglasni da se odredi u Beogradu.

Po našem mišljenju sastanak
bi trebao biti javan i publikovan

ИСПОЛНИТЕЛЬНОМУ КОМИТЕТУ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
СОЮЗА КОМУНИСТОВ ЮГОСЛАВИИ

товарищу ТИТО

Мы получили Ваше письмо от 18 ноября 1954 г. Мы также
получили сведения известные результаты, достигнутые на
этих пар в области нормализации отношений между нашими стра-
нами, и с удовлетворением отметили Ваши сообщения о том,
что дружеские отношения с СССР и другими странами народной
демократии встречают одобрение со стороны народа Югославии.
Советская общественность также с одобрением встречает улучше-
ние взаимоотношений между нашими странами.

Ваше предложение о личной встрече на самом высоком уровне
на основе взаимности, выразенному в предложениях наших писем,
явно собой разумелось, что при этой встрече можно будет под-
нять для обсуждения целый широкий круг вопросов как государ-
ственных, так и партийных. Мы глубоко убеждены в том, что
сотрудничество между коммунистическими партиями на основе
дружеских международных отношений не только возможно, но и необ-
ходимо в интересах народов наших стран и для международного
спасения.

Мы полагаем, что в интересах дела встречу наших пред-
ставителей не стоит откладывать на длительный срок, к мы
готовы со своей стороны к этой встрече. Если Вы в ближайшее
согласны с нашим предложением, мы хотели бы знать Ваши со-
ображения с конкретной датой и местом встречи.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
СОЮЗА КОМУНИСТОВ ЮГОСЛАВИИ

Handwritten signature
В. КИРИЧ

17 марта 1955 г.

*Centralni Komitet Komunističke
Partije Socijalnog Saveza.*

Bratstvo Hruščova

*Primali smo vaše pismo od 18. novembra
1954 g. Vaše predlogi su oko stranke
zelo sa zadovoljenjem očitovali. Takođe
prijateljski odnose sa drugim zemljama
demokratske narodne demokratije susreću
odobrenje sa strane naroda Jugoslavije.
Sovjetska javnost takođe sa odobravanjem
susreća poboljšanje odnosa između
naših zemalja. Vaše predloženo o ličnoj
sretnosti na najvišem nivou na osnovu
vzajamnosti, izraženo u našim pismima,
jasno se razumelo, da se pri ovoj sretnosti
može podići za razgovor širok krug
pitanja, kao i partijska. Mi smo duboko
ubedjeni u to, da saradnja između
komunističkih partija na osnovu
družbenih međunarodnih odnosa ne samo
je moguća, nego i neophodna u interesu
naroda naših zemalja i za međunarodno
spasavanje.*

*Verujemo, da u interesu stvari sretnost
naših predstavnika ne treba odložiti na
dugo vreme, a mi smo spremni sa svoje
strane za ovu sretnost. Ako ste u bliskom
saglasnosti sa našim predlozima, želimo
znati vaše razmišljanje o konkretnom
mestu i vremenu sretnosti.*

Београд
 3 Јуни 1955
 Београд

БОРБА

**Југословенско - совјетски међудржавни разговори
 завршени потписивањем заједничке декларације**

ОПРИНОС МИРУ

ДЕКЛАРАЦИЈА ВЛАДА ФНРЈ И СССР

Београд, 3. јуни (Београдска Телеграфска Агенција) - Југословенско-совјетски међудржавни разговори завршени су у Београду потписивањем заједничке декларације о приносу на мир. Декларација је потписана од стране Председника Владе ФНРЈ Јосипа Броз Тито и Председника Совјетске Владе Никите Хрушчова. Декларација садржи осам тачака које се односе на развој пријатељских односа између Југославије и СССР.

У декларацији се истиче да су разговори показали да постоји могућност да се у будућности постигну конкретни споразуми о развоју пријатељских односа између Југославије и СССР. Декларација садржи и позив на развој пријатељских односа између Југославије и СССР на основу принципа равноправности, суверености и нерушivosti територијалних цела.

Декларација је потписана у Београду у присуству бројних званичника из Југославије и СССР. Декларација ће бити објављена у званичним издацима у Београду и Москви.

64. TITO U IME JUGOSLAVIJE I BULGANJIN U IME SSSR-a POTPISUJU BEOGRADSKU DEKLARACIJU (1955). IZA NJIH U SREDINI VIDE SE SVETOZAR VUK-MANOVIC I KOČA POFCVIČ
 65. BEOGRADSKA DEKLARACIJA VLADA FNRJ I SSSR O PRINCIPIMA NA KOJIMA TREBA DA POČIVAJU ODNOSI IZMEĐU DVE SOCIALISTIČKE ZEMLJE

ДОРОГИЕ ТОВАРИЩИ:

Разрешите мне обратиться к нашему XII съезду КПСС от имени Совета коммунистов Бюроглавы и Социалистического союза трудового народа с товарищескими приветами и искренними пожеланиями успеха и плодотворной работы в пользу нашей великой социалистической страны и в пользу дальнейшего миролюбивого развития международных отношений и сотрудничества.

Я уверен что этот ваш Конгресс будет иметь большое значение не только на внутреннем плане дальнейшего строительства и укрепления СССР, но и на внешне-политическом плане в смысле укрепления мира и мирного решения различных спорных проблем которые еще сегодня беспокоивают мир своей остротой и актуальностью, и на-за которых нужно чтобы все передовые силы в мире собирались и укреплялись в целях предупреждения новых военных столкновений и разрушений с ужасными последствиями для всего человечества.

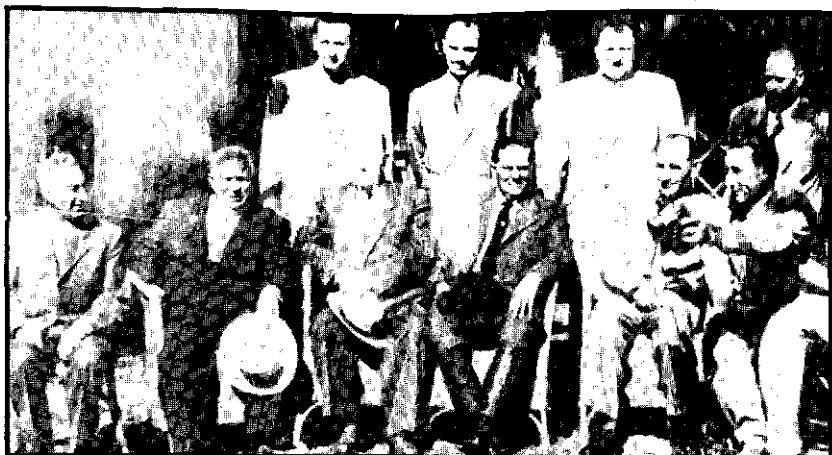
В нашей стране сегодня хорошо известно какие громадные успехи мы достигли в индустриализации нашей страны, а мы, которые в свое время

8.
 является самым здоровым для восстановления твердой доверчивости и сотрудничества дает возможность устранить те моменты которые могли бы быть нашего нездорового доверия товарищеским приветом

Титов

68. ZA VREME POSETE SOVJETSKOM SAVEZU JUNA—JULA 1956. TITO JE SA N. HRUŠČOVOM PROŠETAO JEDNOM OD GLAVNIH ARTERIJA MOSKVE, ULICOM GORKOG, GDE JE SRDAČNO I TOPLO POZDRAVLJEN

69. JUGOSLOVENSKA I SOVJETSKA DELEGACIJA PREDVOĐENA HRUŠČOVIM I TITOM ZA VREME OD-
MORA NA KRIMU 1956. GODINE

70. SVETOZAR VUKMANOVIĆ — TEMPO KAO PREDSEDAVAJUĆI PRVOG DANA SEDMOG KONGRESA
SKJ (U LJUBLJANI 1958)

71. PROGRAM SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE
NOVI POVOD ZA KRITIKOVANJE JUGOSLOVEN-

72. ZBOG ŠIKANIRANJA JUGOSLOVENSkih DIPLO-
MATSKIH PREDSTAVNIKA VI ANA, FERIJ A PRIMORANA

73. PREDSEDNIK REPUBLIKE FNRJ JOSIP BROZ TITO BORAIO JE U PRIJATELJSKOJ POSETI INDIJI
OD 17. DECEMBRA 1954. DO 4. JANUARA 1955. GODINE. PRV. SLEVA PREMIJER NASER, PREDSEONIK
TITO I BOGDAN CRNOBRNJA AMBASADOR U INDIJI

74. NASER - TITO - NEHRU

75. SUKARNOVA POSETA JUGOSLAVIJI 1958.

76. SALA BEOGRADSKE KONFERENCIJE U ZGRADI NARODNE SKUPŠTINE
77. DEMONSTRACIJE U LJUBLJANI ODRŽANE 16. APRILA 1952. GODINE POVODOM ODRŽAVANJA LON-
DONSKE KONFERENCIJE I REŠAVANJE TRŠČANSKOG PROBLEMA BEZ UČEŠĆA JUGOSLAVIJE
78. POTPISIVANJE MEMORANDUMA O SAGLASNOSTI, LONDON 5. OKTOBAR 1954.

79. ANDREJ GROMIKO UČINIO JE ZVANIČNJ POSETU JUGOSLAVIJI OD 15 DO 21. APRILA 1963. GODINE.
80. PREDSEDNICI TITO I KENEDI PRED BELOM KUĆOM U VAŠINGTONU NOVEMBRA 1963. GODINE.

MILOS MINIÒ I MARUANO RUMOR POTPISUJU UGOVOR U OZIMU 10. NOVEMBRA 1975.

afričkim i latinoameričkim zemljama. Mada su bliski odnosi između Beograda, Atine i Ankare ušli u krizu zbog sukoba Grčke i Turske, jugoslovensko-grčka i jugoslovensko-turska saradnja nastavljena je na ekonomskom, kulturnom i turističkom polju. Produžena je i jugoslovensko-italijanska saradnja, nezavisno od povremenih nesporazuma oko položaja nacionalnih manjina, malograničnog prometa, ekonomske razmene, suđenja italijanskim državljanima — učesnicima narodnooslobodilačke borbe optuženim za navodne zločine, graničnih problema, napada zbog „teškog života“ Italijana u Jugoslaviji, različitih pristupa svetskim pitanjima, s obzirom na članstvo Italije u severnoatlantskom paktu. Odnose između Jugoslavije i Austrije takođe su povremeno remetili sporovi o pravima slovenačke manjine u Koruškoj, naročito u oblasti školstva, koja su bila utvrđena Državnim ugovorom o uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije. Ne obazirući se na činjenicu da se slovenačka manjina nalazi pod međunarodnom zaštitom, austrijske šovinističke organizacije su pokušavale da suze njena prava i izvrše reviziju odredaba Državnog ugovora o dvojezičnom školstvu. Postupajući u duhu koegzistencije, Jugoslavija je razvila odnose s Belgijom, Norveškom, Švedskom, Danskom. Savezna Republika Nemačka (SRN) zauzela je jedno od vodećih mesta u jugoslovenskoj trgovinskoj razmeni s inostranstvom. U političkim odnosima sa SRN Jugoslavija je polazila od realne činjenice da je nemačko ujedinjenje otežano suprotnostima između postojećih blokova, odnosno da su dve Nemačke čvrsto uključene u suparničke političke i vojne sisteme. Kao što je priznala SRN, jugoslovenska vlada nije mogla da ignoriše ni postojanje Nemačke Demokratske Republike (NDR), s kojom je uspostavila diplomatske veze oktobra 1957. Na to je Savezna Republika Nemačka — polazeći od tzv. Halštajnovske doktrine, prema kojoj je samo ona bila pravni naslednik Trećeg Rajha i legitiman predstavnik nemačkog naroda — prekinula odnose s Jugoslavijom. Jugoslovenski odnosi s Velikom Britanijom, Francuskom i SAD i dalje su se razvijali na bazi „uzajamno korisne saradnje“, uprkos različitim pogledima na svetske probleme. Predsednik Tito je posetio Francusku maja 1956. Do zahlađenja između dveju zemalja došlo je kada je Francuska, zajedno s Britanijom i Izraelom, izvršila agresiju na Egipat, oktobra 1956, a razlike u stavu prema narodnooslobodilačkom pokretu alžirskog naroda i jugoslovenska pomoć njegovoj borbi

uticale su još više na pogoršanje odnosa. Izmenjeni međunarodni uslovi naveli su Jugoslaviju da krajem 1957. zatraži obustavljanje američke vojne pomoći i posveti pažnju proširivanju redovne ekonomske razmene sa SAD. Za vreme XV zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, septembra 1960, predsednik Tito se u Njujorku sastao s američkim predsednikom Dvajtom Ajzenhauerom. Karipska kriza oktobra 1962, koja je zapretila direktnom konfrontacijom SAD i SSSR, dovela je do kvarenja jugoslovensko-američkih odnosa. Jugoslovenski brodovi na plovidbi za Kubu, kao i jugoslovenska roba, bojkotovani su u američkim pristaništima. Jugoslaviji su ograničene mogućnosti dobijanja američkih kredita. Ova ekonomska diskriminacija Jugoslavije prestala je posle posete predsednika Tita SAD i njegovog susreta s predsednikom Džonom Kenedijem oktobra 1963. u Vašingtonu, jer je narednog meseca američki Kongres doneo odluku da Jugoslavija zadrži tretman najpovlašćenije nacije.

Jugoslovensko zalaganje za nezavisnost novooslobođenih zemalja Azije i Afrike i mogućnosti ekonomske saradnje s njima davali su osnovu za razvijanje veza. Jugoslavija je 1953. imala diplomatske odnose s Burmom, Egiptom, Etiopijom, Indijom, Iranom, Japanom, Jordanom, Libanom, Pakistanom, Sirijom. Ekonomska saradnja obuhvatala je, pored trgovine, i tehničku pomoć, uključujući rad jugoslovenskih stručnjaka i preduzeća.

Za otvorenost Jugoslavije prema svetu i njeno aktivno sudeoništvo u međunarodnim poslovima bilo je od odlučujućeg značaja njeno savlađivanje državosvojinskog nasleđa, kojemu su „imanentni autarhija i izolacija“. Činjenica što je objektivno bila reč o maloj zemlji potirala se vrednošću jugoslovenskih koncepcija, u kojima je težnja naroda za emancipacijom bila dominantna težnja epohe.

Sa stanovišta daljeg učvršćivanja međunarodnog položaja Jugoslavije kao nezavisne zemlje, dinamizma njene spoljne politike, njenog aktivnog istupanja u međunarodnoj zajednici – godine 1954. i 1955. mogle bi da se označe kao prelomne, uz uvažavanje značaja prethodnih procesa i pojedinačnih manifestacija, koji su govorili o stalnom porastu njenog međunarodnog uticaja. Pored sređivanja odnosa s Italijom, ona je razvila saradnju s Grčkom i Turskom, koje je predsednik SFRJ Tito posetio 1954. godine. Suština i ciljevi politike aktivne miroljubive koegzistencije bliže su određeni prilikom posete predsedni-

ka Tita Indiji i Burmi decembra 1954 — januara 1955. Govoreći pred indijskim parlamentom, Tito je istakao da nejednakost među državama i narodima, mešanje u unutrašnji život drugih, podela sveta na interesne sfere i blokove, kao i kolonijalizam, predstavljaju osnovne uzroke nespokojstva čovečanstva. U zajedničkom kominikeu Tito i Nehru su izložili platformu aktivne miroljubive koegzistencije. Jugoslavija je od 1954. godine postala stecište državnika koji su udarili temelje politici nesvrstavanja. Car Etiopije Haile Selasije posetio je Jugoslaviju, kao prvi strani šef države, jula 1954; burmanski premijer U Nu juna 1955; Džavaharlal Nehru jula iste godine; princ Norodom Sihanuk, na čelu delegacije Kambodže (Kampučije), jula, a predsednik Indonezije Ahmet Sukarno septembra 1956. Tito je učinio uzvratnu posetu Etiopiji decembra 1955, a na povratku u zemlju posetio Egipat.

Bandunška konferencija iz aprila 1955, kojoj je prisustvovalo 29 delegacija zemalja Azije i Afrike, uključujući i delegaciju Turske kao evroazijske zemlje, osudila je kolonijalizam i dala podršku borbi za nezavisnost novooslobođenih zemalja. Inicijativu za ovu konferenciju dao je indijski premijer Nehru. Bandung je otvorio put nesvrstanošći, ali joj je Nehruova koncepcija grupisanja po teritorijalnom principu odzimala svetsku dimenziju. Regionalni pristup nesvrstavanju bio je Nehruov pokušaj odgovora blokovima Istoka i Zapada, koji su, po njegovom shvatanju, takođe bili teritorijalno određeni, pri čemu je istaknuti lider nesvrstavanja gubio iz vida njihove globalne interese. Nasuprot ovoj teritorijalnoj viziji nesvrstavanja, Titova koncepcija je vodila računa o zajedničkim interesima nesvrstanih zemalja, njihovom sličnom položaju u svetskom poretku i neophodnosti njihovog udruživanja u svrhu ostvarivanja tih interesa.

Na prvom „multilateralnom susretu državnika nesvrstanih“, održanom na Brionima jula 1956, Tito, Nehru i Gamal Abdel Naser usvojili su deklaraciju koja je osudila podelu sveta na blokove i politiku dominacije. Šefovi Jugoslavije, Indije i Egipta založili su se za postepeno uklanjanje uzroka ratova, podržali borbu za razoružanje u okviru Organizacije ujedinjenih nacija i izjasnili se za iskorišćavanje atomske energije u miroljubive svrhe. U oblasti ekonomske saradnje Tito, Nehru i Naser tražili su da se preko Ujedinjenih nacija pomaže ekonomski razvoj nerazvijenih zemalja i uklanjaju smetnje za razvitak

međunarodne trgovine. Brionska deklaracija apelovala je za prijem Kine u Ujedinjene nacije i dala podršku borbi naroda Alžira protiv francuskih kolonizatora.

Opasna kriza na Srednjem istoku posle egipatske nacionalizacije Sueckog kanala, zbog koje su Velika Britanija, Francuska i Izrael napali Egipat 31. oktobra 1956, dovela je svet na ivicu rata. Jugoslovenska vlada osudila je napadače i stala na stranu Egipta kao žrtve agresije. Tokom rešavanja ove krize ona je stavila jedan vojni kontingent na raspolaganje mirovnim snagama Organizacije ujedinjenih nacija, stacioniranim između egipatskih i izraelskih snaga.

Vlada FNRJ je 1957. uspostavila odnose s novooslobođenim afričkim zemljama Marokom i Tunisom; jula 1958. priznala je Republiku Irak, a jula 1959. otvorila diplomatsko predstavništvo u Gani.

Nov put predsednika Tita u zemlje Azije i Afrike (Indoneziju, Burmu, Indiju, Cejlon, Etiopiju, Sudan, Ujedinjenu Arapsku Republiku) i Grčku, od decembra 1958. do marta 1959. vodio je učvršćivanju odnosa između Jugoslavije i ovih zemalja i uspostavljanju veza s državicima koji su usvajali politiku miroljubive koegzistencije.

Sem s azijskim i afričkim, Jugoslavija je počela aktivnije da razvija odnose i s latinoameričkim zemljama. Njena misija dobre volje posetila je juna—avgusta 1959. Meksiko, Kostariku, Honduras, Kubu, Haiti, Venecuelu, Kolumbiju, Ekvador, Peru i Boliviju, a nezvanično i Argentinu i Brazil. Pobeda kubanske revolucije, pod vodstvom Fidela Kastru, dovela je do tešnih veza između Jugoslavije i novog režima, ali su one trpele oscilacije zbog sukoba koncepcija u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu i jugoslovenskog neslaganja s kubanskom politikom prema ostalim zemljama Latinske Amerike. U okviru razvijanja jugoslovenskih odnosa s njima došlo je 1963. do posete predsednika Sjedinjenih Država Meksika Adolfa Lopeza Mateosa Jugoslaviji i puta predsednika Tita u Brazil, Čile, Boliviju i Meksiko septembra—oktobra iste godine.

Pored razvijanja odnosa sa socijalističkim, zapadnoevropskim, susednim i novooslobođenim zemljama, Jugoslavija je aktivno učestovala u radu međunarodnih organizacija, pre svega Ujedinjenih nacija. Na zasedanjima svetske organizacije ona se borila za pravo nacija na samoopredeljenje, podržavala težnje kolonijalnih i zavisnih naroda, zalagala se za jačanje

OUN, rešavanje sporova mirnim putem, za međunarodnu saradnju na principima dobrovoljnosti i ravnopravnosti i davanje tehničke pomoći nerazvijenim nacijama. Jugoslavija je u OUN i van nje ukazivala na nužnost smanjivanja provalije između razvijenih i nerazvijenih nacija. Jugoslovenska delegacija bila je inicijator obrazovanja Specijalnog fonda OUN za davanje pomoći nerazvijenim zemljama, u vidu zajmova s niskom kamatom, radi sprovođenja programa razvoja. Tokom ženevskih razgovora o razoružanju 1955. Jugoslavija je dala podršku indijskim predlozima o zabrani eksperimenata nuklearnim oružjem i „primirju u naoružavanju“. Opšte razoružanje bilo je jedan od ciljeva nesvrstanih zemalja. One su postigle veliki uspeh kada je na XIII zasedanju OUN (1958) usvojena rezolucija koja je potvrđivala principe koegzistencije.

S jugoslovenskog stanovišta, najpogodnija organizacija za savlađivanje prepreka privrednoj saradnji među evropskim narodima bila je Evropska ekonomska komisija Ujedinjenih nacija. Međutim, jugoslovensko zalaganje za prevazilaženje blokovskih oblika ekonomske saradnje u Evropi sudaralo se s realnošću ekonomskih integracija zasnovanih upravo na blokovskim principima: Evropske ekonomske zajednice (EEZ) i Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV). Kao u oblasti političkih odnosa, Jugoslavija se i u oblasti ekonomskih odnosa zalagala za politiku aktivne i miroljubive koegzistencije, gledajući na ukupnost tih odnosa kao na jedinstven i nedeljiv kompleks. Još 1955. ona je postala član Evropske konferencije ministara transporta, organizacije koja je usaglašavala napore za razvijanje evropskog saobraćaja, a 1959. postala je pridruženi član Opšteg sporazuma o carinama i trgovini. Učestvovala je kao posmatrač u radu SEV-a i Organizacije za ekonomsku saradnju. Na osnovu sporazuma sa Savetom za uzajamnu ekonomsku pomoć od 17. septembra 1964, Jugoslavija je uzela učešća u radu nekih njegovih organa, na principima ravnopravnosti i uzajamne koristi.

Na XV zasedanju OUN 1960. predsednik Tito se sastao s Naserom, Sukarnom, Nehruom i Nkrumahom. Zasedanje je održano u uslovima zaoštrenih odnosa između blokovskih velesila. Predstavnici nesvrstanih zemalja podneli su rezoluciju kojom su tražili obnavljanje pregovora između predsednika SAD i predsednika vlade SSSR-a, ali ta rezolucija nije dobila većinu glasova. Dalekosežnija je bila ideja o održavanju šireg

sastanka najviših predstavnika nesvrstanih država. Tito je u Kairu u proleće 1961. predložio sazivanje takve konferencije. Inicijativu su prihvatili Nehru, Naser i Sukarno, i predložili da Beograd bude domaćin prvog skupa nesvrstanih zemalja. Nehru je na buduću Beogradsku konferenciju gledao kao na skup koji treba da utiče na smanjivanje zategnutosti između SAD i SSSR-a. Iz ovih razlika proistekle su kompromisne odluke Beogradske konferencije: donošenje deklaracije — koja se, uprkos svojoj opštosti, zalagala za menjanje sveta i položaja novooslobođenih zemalja — i upućivanje pisma šefovima SAD i SSSR-a s apelom da se sastanu i pokušaju da spreče izbijanje sukoba.

Pozivi za učešće na konferenciji neangažovanih (u blokovskom smislu) upućeni su 17. maja 1961. Pripremni sastanak održan je u Kairu 5—12. juna; na njemu je odlučeno da se konferencija održi 1. septembra. Prema utvrđenom merilu — koje je izgrađeno jula 1961. prilikom susreta Tita, Nehrua i Nasera u Kairu — „vanblokofske“ su bile one zemlje koje su vodile nezavisnu politiku, podržavale narodnooslobodilačke pokrete, nisu pripadale nijednom multilateralnom niti bilateralnom vojnom savezu s nekom od velikih sila, i nisu na svojoj teritoriji imale strane vojne baze.

Na Beogradskoj konferenciji je punopravno učešće uzelo 25 zemalja: Alžir, Avganistan, Burma, Cejlon, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Jemen, Kambodža, Kipar, Kongo (Leopoldvil), Kuba, Liban, Mali, Maroko, Nepal, Saudijska Arabija, Somalija, Sudan, Tunis, Ujedinjena Arapska Republika (UAR) i Jugoslavija. U svojstvu zvaničnih posmatrača Konferenciji su prisustvovali i predstavnici oko 40 oslobodilačkih, antikolonijalnih i naprednih pokreta iz svih delova sveta, te rukovodioci i predstavnici naroda Azije i Afrike koji su se još nalazili pod kolonijalnom vladavinom. Konferencija je trajala od 1. do 6. septembra.

Deklaracija šefova država ili vlada neangažovanih zemalja usvojena na Beogradskoj konferenciji polazila je od toga da je miroljubiva koegzistencija jedina alternativa hladnom ratu i da ona mora da bude osnova međunarodnih odnosa. Predstavnici nesvrstanih zemalja zahtevali su da se kolonijalizam što pre likvidira i da prestane nasilje nad zavisnim narodima. Jugoslavija, Kambodža i Gana priznale su *de jure* privremenu vladu Alžira. Konferencija je zaključila da je neophodno odstraniti

ekonomsku nejednakost nasleđenu od kapitalizma. Prihvaćena je Izjava o opasnosti od rata i Apel za mir. U njoj se tražilo od šefova SAD i SSSR-a da se sastanu i otklone opasnost od svetskog sukoba.

Beogradska konferencija bila je najviša tačka u dotadašnjem razvitku i formulisanju koegzistencije do koje su došli narodi tri kontinenta. Velike sile zvanično su ignorisale značaj Konferencije. Stavove učesnika merile su prema bliskosti sopstvenim gledištima.

Dok je prva konferencija nesvrstanih bila politička manifestacija, dotle je na Ekonomskoj konferenciji zemalja u razvoju, održanoj u Kairu jula 1962, uz učešće 36 zemalja Azije, Afrike, Latinske Amerike i Evrope, razmotrena mogućnost ubrzavanja ekonomskog i socijalnog razvoja nerazvijenih zemalja i pronalazjenja puteva privredne saradnje. Konferencija se odlučno izjasnila za održavanje ekonomskog sastanka u okviru Ujedinjenih nacija. Na Svetskoj konferenciji o trgovini i razvoju, u okviru OUN, održanoj u Ženevi marta—juna 1964, predstavnici 120 zemalja razmatrali su pitanje ekonomskih veza među državama. Na Ženevskoj konferenciji je 77 zemalja u razvoju donelo deklaraciju koja je sadržala njihove poglede o oblicima buduće ekonomske saradnje.

Na Titovu inicijativu održana je i druga konferencija nesvrstanih zemalja, 5—10. oktobra 1964. u Kairu, uz učešće 47 država kao punopravnih članova pokreta nesvrstavanja i 10 država kao posmatrača. U vreme priprema za Kairsku konferenciju još su živela shvatanja o regionalnom okupljanju afričkih i azijskih zemalja, što se moglo videti iz akcije da se uporedo s njom održi i nov skup po ugledu na onaj u Bandungu. Zbog smene vlasti u Alžiru, gde je trebalo da se ovaj skup održi, i zbog pada Ahmeta Sukarna, ova ideja je ostala neostvorena. Akcioni program menjanja sveta izložen u Beogradskoj i Kairskoj deklaraciji još je bio u začetku, ne sežući dalje od zahteva za olakšice u trgovini i za ekonomsku pomoć manje razvijenim zemljama.

U razdoblju između dve konferencije nesvrstanih (1961—1964) svet je izbegao jednu od najopasnijih kriza posle rata, izazvanu postavljanjem sovjetskih raketa na Kubi i američkim zahtevom da se to oružje neodložno ukloni s ostrva. Vlada SAD je koncentrisala vojne efektivne prema Kubi i suparničkom bloku, a vlada SSSR-a dala izjavu da su Amerikanci preuzeli

na sebe odgovornost za svetski mir. Pretila je opasnost od direktnog sukoba američkih i sovjetskih brodova pred kubanskim obalama. Kriza je smirena posle ponude Nikite Hruščova Džonu Kenediju da SSSR povuče rakete pod uslovom da SAD garantuju nezavisnost Kube. Nesvrstane zemlje uticale su kao moralni faktor na brzinu raspleta karipske krize, omogućujući posredovanje generalnog sekretara OUN U Tanta između sukobljenih strana. Na pogoršavanje odnosa u svetu naročito je delovalo pojačano američko mešanje u Južnom Vijetnamu, na strani tamošnjeg marionetskog režima, i u jugoistočnoj Aziji uopšte. Američka intervencija u Vijetnamu pretvorila se narednih godina u brutalan rat protiv naroda te zemlje.

U čitavom posleratnom razdoblju senku na svetski mir bacala je trka u naoružavanju. Izrada novih, savršenijih sredstava za masovno uništavanje nastavljala se početkom šezdesetih godina nesmanjenom brzinom, dok je teret naoružavanja pritiskao sve zemlje. Sporazum o zabrani nuklearnih proba u vazduhu, na zemlji i pod vodom, postignut između SAD, SSSR-a i Velike Britanije krajem 1963, nisu prihvatile Francuska, Savezna Republika Nemačka i NR Kina. Blokovi su i dalje davali osnovno obeležje međunarodnim odnosima, ali se Francuska, od povratka generala Šarla de Gola na vlast, već znatno osamostalila od SAD, a Kina odvojila od SSSR-a, probijajući još jednu veliku brešu u nekada monolitnom svetskom komunističkom pokretu.

Ohrabrenje u međunarodnim odnosima davao je, međutim, brz proces dekolonizacije. Krajem 1964. godine 36 od 115 država članica Ujedinjenih nacija bile su afričke. U Aziji su stekli nezavisnost Malaja (1957), Singapur (1959), Kuvajt (1961), Zapadni Irijan (1962). Stupanjem velikog broja novooslobođenih zemalja Azije i Afrike u međunarodnu zajednicu zaoštravalo se pitanje likvidacije ostataka klasičnog kolonijalizma, suzbijanja neokolonijalizma (za koji je tipičan primer davao Kongo), i daljeg političko-ekonomskog razvitka tih mladih država. Smanjivanje ekonomske nejednakosti između razvijenih i nerazvijenih zemalja postalo je zahtev vremena.

Jugoslovenska politika aktivne miroljubive koegzistencije zasnivala se na borbi za mir, protiv rata. Jugoslavija je uočavala opasnosti koje su se nadnosile nad svetom, opasnosti od daljeg hladnog rata i nadmetanja blokova, s mogućnošću nuklearne odmazde. Nov rat značio bi smak sveta, apokalipsu,

koja se morala izbeći u ime života čovečanstva. Svesne te zlokobne pretnje, nesvrstane zemlje stavljale su rat van zakona. Nikakvo širenje socijalizma pomoću rata i po cenu strahovitih razaranja i ljudskih žrtava ne bi moglo da se opravda pred istorijom. Međuzavisnost savremenog sveta činila je mir univerzalnom kategorijom i nedelivim procesom.

U svojoj spoljnoj politici Jugoslavija se nije vezivala ni za Zapad ni za Istok.

Miroljubiva koegzistencija i saradnja država i naroda, bez obzira na razlike u društvenom uređenju, označene su u uvodnom delu Ustava SFRJ iz 1963. kao podloga mira i ravnopravnih međunarodnih odnosa. Iz takvog osnovnog opredeljenja izvedeno je i praktično zalaganje SFRJ u svetskoj zajednici za odbacivanje sile, opšte razoružanje, pravo naroda na samoopredeljenje i nacionalnu nezavisnost, podršku narodima koji se bore protiv kolonijalizma, za ravnopravne ekonomske odnose i svestranu ekonomsku, političku i kulturnu saradnju. U spoljnoj saradnji Jugoslavija je izgrađivala nove oblike povezivanja država, naroda i ljudi. Već godinama su njene granice bile otvorene. Svojom spoljnom politikom nastojala je da što više doprinese razvijanju demokratskih i socijalističkih odnosa u međunarodnoj zajednici.

Prema Programu SKJ, otklanjanje ratne opasnosti stvaralo je uslove za brži napredak socijalizma, slabilo snage koje su bile potencijalni protivnici mira, davalo borbi protiv imperijalizma širu osnovu, sužavalo prostor za hegemonističku politiku, lomilo podlogu na kojoj je rastao birokratizam u zemlji i međunarodnim odnosima.

U jeku „afričke revolucije“ Beogradska konferencija jasno se opredelila za vanblokovsku politiku. Nesvrstani su odbacivali shvatanje da u savremenom svetu vladaju veliki, da je to svet u kome odlučuju brojčana snaga i nuklearna moć. Svojom praktičnom aktivnošću pobijali su skeptične stavove o nesvrstanošći kao viziji daleke budućnosti. Nisu težili blokovskoj institucionalizaciji, stvaranju trećeg bloka, već ukidanju postojećih. Odbacujući čvrste okvire blokovske organizacije, povezivali su se na osnovi opštih interesa i stalne zajedničke akcije. Blokovi su napadali neprestano rastuću skupinu nesvrstanih, nastojeći da ih pocepaju, bace jedne protiv drugih, „oboje“ svojom ideologijom. Za njih je pokret nesvrstavanja bio privremena, veštačka i nestabilna tvorevina. Ocenjivali su njegove

članice prema tome koliko su njima bliske ili daleke. Za Zapad je nesvrstanost u određenim trenucima bila „trojanski konj komunizma“, a za Istok „rezervni kolosek“ borbe za ostvarivanje njegovih vlastitih ciljeva. Širena je i teza o „socijalističkoj zajednici“ kao „prirodnom savezniku“ nesvrstanih zemalja.

Širina i demokratska suština nesvrstanosti izvirale su iz dekolonizacije, postojanja Organizacije ujedinjenih nacija i njenih principa, težnje naroda za prevazilaženjem ekonomske i kulturne nerazvijenosti, za zasnivanjem novih međunarodnih odnosa na načelima jednakosti i uzajamnog poštovanja, otklanjanjem opasnosti od nuklearnog rata i negacijom blokovske podele sveta. Prerastanje nesvrstanih u svetski pokret svedočilo je o prihvatanju novih, progresivnih univerzalnih tendencija. Novooslobođene, nerazvijene i uglavnom male, nesvrstane zemlje morale su da se bore protiv tendencija neoimperijalizma, protiv ekonomske eksploatacije i uvlačenja u blokovsku igru; da traže originalne puteve razvoja, a ne da kopiraju metropole kojima su, koliko juče, bile potčinjene. Pored spoljnog pritiska, one su nasledile i balast prošlosti, rvale se s ekonomskim problemima, bile opterećene međusobnim sporovima. Nesvrstanost kao pokret i univerzalna doktrina o međunarodnim odnosima proizišla je iz svih pomenutih izvora zajedno, kao rezultat novih odnosa u svetu. Perspektivno gledano, ona nije uslovljena postojanjem blokova, jer predstavlja trajnu progresivnu tendenciju u međunarodnim odnosima. Nesvrstanost se nije mogla svesti samo na jednu dimenziju: bilo ekonomsku, političku ili regionalnu. Neprekidno se širila, uprkos strahu od „razvodnjavanja“ pokreta. Državnici nesvrstanih zemalja nastojali su da što elastičnije primenjuju načelo o prijemu u članstvo pokreta. Koliko je ovaj poslednji moment uvažavan najbolje se vidi iz kategorizacije članova na punopravne, posmatračke i goste.

Nesvrstanost nije bila istovetna s klasičnom neutralnošću, koja je počivala na pasivnom stavu prema događajima i striktnom neopredeljivanju. Ostajanje van blokova nije značilo i mirenje s njihovim postojanjem, „životarenjem“ pored njih. Umesto pasivne ravnoteže i pacifističkog meditiranja, nesvrstanost je označavala dinamičan progresivan proces prevazilaženja blokovskih okvira, uspostavljanja međunarodnog poverenja i rešavanja sporova miroljubivim sredstvima. Nesvrstavanjem se nije obustavljala klasna borba u svetskim razmerima,

ali se odlučno odbacivala njena staljinistička verzija, to jest, širenje socijalizma pomoću sukoba između socijalističkih i kapitalističkih država i njihovih blokovskih formacija. Sankcionisanje nezavisnosti država kosilo se s intervencionističkim mešanjem u poslove drugih i ograničavanjem suvereniteta. Protivna laviranju između suparničkih blokova, politika nesvrstanosti nije isključivala iskorišćavanje objektivno postojećih protivurečnosti među velikim silama. Aktivistička suština odvajala je jugoslovensku politiku nesvrstanosti od bilo koje verzije neutralnosti poznate iz prošlosti.

Kao jedan oblik međunarodne saradnje, nesvrstanost je bila protiv konzerviranja i odbrane *status quo-a*, podstičući proces ostvarivanja prava naroda na samoopredeljenje. Samim tim, ona se suprotstavljala statičnosti, provizornom miru i ideološkoj koegzistenciji.

Budući univerzalna politička koncepcija, nesvrstanost nije mogla da se teritorijalizuje u smislu vezivanja za ovaj ili onaj kontinent. Pokret je stalno težio da poveća broj članica i da u njemu budu zastupljeni svi krajevi sveta. Konferencije nesvrstanih bile su najbolji barometar uspešnosti ove programske i praktične političke orijentacije.

Nesvrstane zemlje su nastojale da prošire prostor svoje akcije u svetskoj organizaciji, ostvare u njoj svoja prava, dinamiziraju njen rad, suzbiju manipulacije velesila i uvedu šire oblike međunarodne saradnje.

Pokret nesvrstanih nije dozvoljavao da se njegova aktivnost svede na uzak krug privrednih i tehničkih pitanja i tako otupi oštrica njegove borbe protiv imperijalizma. Kao antiteza blokovima u međunarodnim odnosima, pokret se borio za mir, za nove političke odnose u svetskoj zajednici i nov ekonomski poredak. Zahvaljujući takvom kompleksnom političkom pristupu, izgrađenom u upornoj idejno-političkoj borbi — u kojoj je Jugoslavija prednjačila, s Titom kao jednim od neimara pokreta — i u neposrednoj praksi, nesvrstanost se razvila u trajnu stratešku orijentaciju ka obezbeđivanju nedeljivosti svetskog mira, očuvanju samostalnosti država, prevazilaženju starog ekonomskog poretka i demokratizaciji međunarodnih odnosa. Ova orijentacija nije bila spekulativna i eklektička konstrukcija, već političko uobličenje širokih tokova savremenog nacionalnog oslobođenja. Samo površna analiza mogla je da nesvrstanu strategiju pobrka s taktičkim pristupom, trenutnim manevrom i „varkama uma“.